

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİ

LISTENING SKILLS IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS

Ahmet Han SAYAR
ORCID: 0000-0002-2858-6969

DOI: 10.5281/zenodo.7464344

OZET

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, kazandırılması esas olan dört temel dil becerisi bulunmaktadır. Bunlar; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileridir. Dinleme becerisi, tüm bu becerilerin temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla öğrencinin dil becerilerini en iyi şekilde edinmesi için temelde yer alan dinleme becerisinin gelişmesi çok önemlidir. Öğrenciler, sağlıklı bir iletişim gerçekleştirebilmek adına hem ana dilde hem de yabancı dil öğreniminde ilk olarak dinleme becerisini kazanmalıdırlar. Ana dildeki dinleme becerisi, okul çağına kadarki süreçte doğal şartlar altında gelişmektedir. Yabancı dil öğrenim sürecinde dinleme becerisinin kazanılması için ise planlı ve doğru bir eğitimden geçmek gerekmektedir. Bu çalışmada, yabancılar Türkçe öğretimi sürecinde, dinleme becerisinin kazandırılması için nasıl bir yol izleneceği, hangi konulara dikkat edileceği, dinleme eğitiminin öğrenciye kazandıracakları ve dinleme eğitimi sürecini etkileyen unsurlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe, Türkçe öğretimi, dinleme becerisi, dinleme eğitimi

ABSTRACT

There are four basic language skills that should be acquired in teaching Turkish as a foreign language. These; listening, speaking, reading and writing skills. The basis of all these skills is the skill of listening. For this reason, it is very important to develop the listening skill, which is the basis for the student to gain the best language skills. In order for students to communicate in a healthy way, they must first acquire listening skills both in their mother tongue and in foreign language learning. The ability to listen in the mother tongue develops in natural conditions until school age. In order for the student to gain listening skills in the foreign language learning process, it is necessary to undergo a planned and correct education. In this study, it is focused on what kind of a way to follow in order to gain listening skills in the process of teaching Turkish to foreigners, which subjects should be paid attention to, what listening education will bring to the student and the factors affecting it.

Keywords: Turkish as a foreign language, Turkish teaching, listening skill, listening training

Giriş

Dil, duygu ve düşüncelerimizi vücut hareketleri veya kelimelerle aktarmaya çalıştığımız iletişim aracıdır. Gelişen teknoloji ve yeni dünya düzeni insanların bildiği dil sayısının da artmasını gerektirmektedir (Erdal, 2018: 83). Eğitim, ticaret vb. alanlar için dil öğrenmek isteyenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bundan dolayı yabancı dil öğrenme ve öğretme alanında yeni bir çağa çöktan geçilmiş, ülkeler bu alanla ilgili çalışmalara önem vermişlerdir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi 90'lı yıllardan sonra yurt dışından yurdumuza yabancı öğrencilerin gelmesiyle hız kazanmıştır (Çelik, 2019: 33). Türkiye'nin doksanlı yıllardan sonra askerî, ekonomik, ticarî ve kültürel gücü arttığı için uluslararası alanda söz sahibi olmuştur. Bundan dolayı da yabancıların Türkçeye olan rağbeti giderek artmıştır.

Yabancı dil öğretiminde esas olan dört temel dil becerisi bulunmaktadır. Bu beceriler; okuma, dinleme, konuşma ve yazmadır. Dört temel dil becerisi gelişmiş bir bireyin Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi de gelişmiş demektir. Yabancı dil öğretiminde bütün beceriler birbirlerini etkilemektedir. Yani sağlıklı bir dil öğretimi için bütün becerilerin eksiksiz olarak verilmesi önemlidir. Fakat bu beceriler arasından dinleme becerisi, edinilen ilk beceridir. Çünkü dinleme, okul çağına kadarki tek anlama becerisidir ve birey okula başlayıp okumayı öğreninceye kadar bilgilerinin çok büyük bir bölümünü dinleme yoluyla edinmektedir (Doğın, 2007: 5). İnsan, öğrendiklerinin büyük bir çoğunluğunu dinleme yoluyla elde etmektedir. Bundan dolayı, yeterli seviyede dinleme becerisine sahip olmayan bir öğrenci, zihinsel kapasitesinin düşük olmamasına rağmen verimsiz bir öğrenim süreci yaşayacaktır (Çiftçi, 2001: 169).

Göz (2020), yabancılar Türkçe öğretiminde Mekke ve Medine olarak adlandırılan bir dil öğrenim sürecinden bahsetmektedir. İki aşamadan oluşan bu sürecin ilk aşaması duymak, dinlemek ve ezberlemek; ikinci aşama ortadaki bilginin gramer öbeklerinin de kullanılarak yorumlanmasıdır. Bunun neticesi olarak dinleme becerisinin dil öğreniminin ve diğer dil becerilerinin temelinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Doğın (2010), dinleme becerisinin son derece önemli olmasına rağmen yıllardır ihmal edildiğinden bahsetmektedir. Yıllardır ihmal edilen bir beceri olsa da günümüzde dinleme becerisinin önemi ve dinleme eğitiminde kullanılan araç gereçlerin bu becerinin kazandırılmasında büyük rol oynadığı fark edilmiştir. Bunun neticesi olarak da bu alanda kullanılmak için hazırlanan araç gereçlerde, dinleme hususuna önem verilmeye başlanmıştır.

Dinleme

Dinleme ile ilgili bu zamana kadar birçok tanım yapılmıştır. Özbay (2005), dinlemeyi, konuşan veya sesli okuma yapan kişinin vermek istediği sözlü mesajları doğru olarak anlayabilme etkinliği olarak ifade ederken; Ergin ve Birol (2000), seslerin ve varsa konuşma görüntülerinin farkında olmayla ve onlara dikkati vermeyle başlayan, belli işitsel işaretlerin tanınması ve hatırlanmasıyla süren ve anlamlandırılmasıyla son bulan psikolojik bir süreç olarak tanımlamışlardır. Epçaçan (2013), dinlemeyi, kişiler arasında iletişimin vazgeçilmez bir unsuru, anlatıcıdan gelen mesajları anlama ve yorumlama çabası; işitmeyi de içine alan kapsamlı, karmaşık, aktif bir süreç; çok boyutlu bir olgu, amaçlı bir davranış ve insanın seçme özgürlüğünün de bir yansıması olarak insan beyninin bilişsel süreçlerini gerektiren zihinsel bir etkinlik olarak tanımlar. Ergin (2008), ise görsel ve işitsel simgelere verilen bir tepki olarak ifade etmiştir.

Dinlemeyle ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde bazı ortak unsurları vurguladıkları görülmektedir:

- İletileri doğru anlama ve yorumlama çabası,
- Dilin dört temel becerisinden biri olma,
- Kişiler arası iletişim unsuru olma,
- Belirli bir amaç doğrultusunda yapılma,
- İnsanın seçme özgürlüğünün bir yansıması olma,
- İşitmeyi de içine alan bir etkinlik,
- Öğrenilebilen ve öğrenilmesi lazım olan bir dil becerisi olma,
- İnsan beyninin çeşitli bilişsel süreçlerini gerektirme,
- Farklı boyutları bulunan bir olgu olma,
- Karmaşık ve aktif bir süreci içerme (Epçaçan, 2013: 334).

Dinleme, bireyin günlük hayatta en çok kullandığı beceriler arasında yer almaktadır. Birey, doğduğu ilk andan itibaren işitme ve konuşma işlevlerini yerine getirebileceği araçlara sahiptir ancak bireyin etkili bir dil konuşması için de doğduğu ilk andan itibaren toplum içinde yaşayarak konuşulan dili duyması gerekmektedir. Yapılan araştırmalar öğrendiklerimizin %45'lik bölümünü

günlük hayatta en fazla kullanılan dil becerisi olan dinleme yoluyla elde ettiğimizi ortaya koymaktadır. Bu sonuç, insanların; okuduklarından, yazdıklarından veya konuştuklarından daha çok dinlediklerini göstermektedir (Doğan, 2010: 265).

Dinleme Türleri

İnsanlar, zamanının büyük çoğunluğunu dinleme ile geçirmektedirler ancak her durumda aynı dinleme türü kullanılmamaktadır. Bunlar dinleme amacına, yöntemine, sürecine ve düzeyine göre değişmektedir. Örnek olarak müzik dinlerken tercih edilen dinleme türü ile ders dinlerken tercih edilen dinleme türleri farklı olmaktadır. Bundan dolayı bireylerin dinleme becerilerinin geliştirilebilmesi için sahip oldukları dinleme türlerinin bilinmesi gerekmektedir (Kaya, 2014). Dinleme türlerini bilmek ihtiyaca göre kullanım olanağı sağlayacağından dolayı önem arz etmektedir. İhtiyaca göre dinleme türünün kullanılması neticesinde sağlıklı bir dinleme ve anlama olanağı meydana gelecektir.

Günlük hayatın her alanında dinleme etkinlikleri yapılmaktadır. Radyo dinleme, karşılıklı sohbet etme, alışveriş merkezinde veya otobüste bir duyuru dinleme vb. günlük hayattaki dinleme etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Tüm bu etkinlikler iki temel grup altında toplanabilir:

- 1. Etkileşimli dinleme etkinlikleri:** Bu grupta bulunan dinleme etkinlikleri cevap vermeyi içermekte ve karşılıklı konuşma esnasında gerçekleşmektedirler.
- 2. Etkileşimsiz dinleme etkinlikleri:** Bu grupta bulunan dinleme etkinlikleri cevap vermeyi içermemektedirler. Konferans, radyo, toplantı, sunum gibi dinlemeler bu grupta yer almaktadır (Rost, 1994: 3; Rubin ve Thompson, 1998; Özbay, 2005: 75).

Tidyman ve Butterfield (1959; akt. Doğan, 2007: 35-36) yedi tür dinlemeden söz etmişlerdir:

- 1. Basit dinleme:** Telefon konuşmaları, arkadaşlarla konuşma vb. durumlarda yapılan dinleme.
- 2. Ayırt edici dinleme:** Trafikte duyulan sesleri, hayvan seslerini ve öğretmenin bir şeyi vurgularken sesinde meydana gelen değişiklikleri ayırt etmek için yapılan dinleme.
- 3. Rahatlama için dinleme:** Şiir, hikâye ve çeşitli ses kayıtlarını dinleme.
- 4. Bilgi için dinleme:** Anonları, düşünceleri listelemek için yapılan dinleme.
- 5. Fikirleri düzenleme için dinleme:** Farklı kaynaklardan toplanan bilgileri düzenleme;

ortaya çıkan bulgular üzerinde tartışma ve bulguları özetlemek için kullanılan dinleme.

6. Eleştirel dinleme: Bir tartışmada, toplantıda konuşmacının amacını anlamak; ön yargıların, duyguların vb. farkına varabilmek için kullanılan dinleme.

7. Yaratıcı dinleme: Beğenilen müzik, drama vb. dinleme ve düşüncelerini, hislerini kendi kelimeleriyle ifade etmek için kullanılan dinleme.

Wolvin ve Coakley (1979, 1985; akt. Tompkins, 1998: 262) ile Kingen (2000; akt. Doğan, 2007: 36) ise beş çeşit dinlemeden bahsetmektedir:

1. Ayırt edici dinleme: Sesleri ve görsel uyarınları ayırt edebilmek için yapılan dinleme.

2. Estetik dinleme: Eğlence ve zevk almak amacıyla yapılan dinleme.

3. Etkili dinleme: Herhangi bir mesajı, eleştirel yargıda bulunmayıp dinleme.

4. Eleştirel dinleme: Sadece anlamak amacı ile değil, puan vermek, yargılamak veya değerlendirmek için yapılan dinleme.

5. Empatik dinleme: Empati kurarak ve eleştiri yapmadan dinleme.

İnsanın, dinlediklerini anlayıp anlamamasındaki en önemli etken kullandıkları dinleme türleridir. Başkan ve Ustabulut (2020), kişilerin baskın bir dinleme tarzlarının olmasının yanı sıra birden çok dinleme türünü de kullanabileceklerini ve bu türlerin zaman, mekân, bağlam gibi durumlara göre değişebileceğini söylemişlerdir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde hangi dinleme çeşidinin nerede kullanılacağına bilinmesi önem arz ettiğinden, öğretmen bu konuda bilgili olmalıdır. Dinleme çalışmalarında istenilen noktaya varmak ve gelişmeyi sağlamak için dinleme eğitimi çalışmaları sırasında, dinletilecek metnin özelliğine göre dinleme türünü belirleme konusunda öğretmen, öğrencilerine rehber olmalıdır (Doğan, 2007: 37).

Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi

Gerek ana dili eğitiminde gerekse yabancı dil eğitiminde en sık kullanılan dil becerisi dinlemedir. Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisinin kazandırılmasında temel amaç, öğrencinin dinlediklerinde geçen kelimeleri tanıması, telaffuz biçimini ayırt etmesi ve verilen iletiyi doğru anlamasını sağlamaktır (Başkan ve Ustabulut, 2020: 46). Dinleme, öğrencinin öğrenme

sürecinde edilgen olduğu bir etkinlik türü değildir. Tam aksine, öğrencinin, duyduğu herhangi bir iletiyi anlamlandırabilmesi için, bilişsel düzeyde, ilgili bütün dilsel yapıları hatırlamak suretiyle harekete geçirerek iletişim sürecinde etkin durumda olması beklenir. Yine, öğrencinin hedef dilde dinleme becerisini geliştirebilmesi için, belirli dil bilgisel yapıları, bu yapılar aracılığı ile aktarılan kültürel ayrıntıları tanıması gerekir (Durmuş, 2013: 142). Öğrenci dinleme becerisini kazandıktan sonra dilin yapısını, vurgu ve tonlamaları, temelde ihtiyaç duyacağı kelime ve cümle kalıplarını kolaylıkla öğrenecektir. Ayrıca öğrencinin çevresini doğru bir şekilde algılayarak içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlamasında dinleme becerisinin önemli bir payı vardır.

Dinleme, ilk edinilen dil becerisidir ve diğer dil becerilerini de etkilemektedir. Bu nedenle dinleme becerisi eksik olan bir bireyin anlama becerisi de eksik olacaktır. Anlama becerisi eksik olan bir kimsenin de anlatma becerisi tam gelişmemiştir (Başkan ve Ustabulut, 2020: 41). Bütün bu becerilerin gelişmesinde dinlemenin önemi büyüktür. Kişi hem doğuştan gelen dil becerisini geliştirirken hem de ana dilini öğrenirken dinleme becerisinden faydalanmaktadır.

Dinleme becerisi, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kişiler için dört temel dil becerisi içerisinde gelişmesi en zor olan beceridir. Bunun sebepleri arasında hedef dili öğrenen kişilerin farklı ağız özellikleri ile karşılaşmaları, hedef dilin cümle yapısı ile ana dillerinin cümle yapısında farklılıklar olması gibi durumlar gösterilebilir. Dinleme becerisi, her ne kadar doğuştan getirilen bir beceri olsa da kazanımı ve gelişimi bir eğitim sürecini gerekli kılmaktadır (Maden ve Durukan, 2011: 103). Yani dinleme becerisinin geliştirilmesi ancak ve ancak bilinçli bir eğitim süreciyle mümkündür. Bundan dolayı yabancı öğrencileri dinleme becerisinde yeterli kılmak için seviyeye uygun bir eğitim sürecinin planlanması gerekmektedir.

Dil öğrenme sürecini etkili kılmayı planlayan Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programında dinleme/anlama becerisinin seviyelere göre hangi yeterlilik ölçütlerini kapsamaması gerektiği açıklanmıştır. Bu yeterlilik ölçütleri şu şekildedir:

<p>A1 seviyesi: Karşımdaki kişiler yavaş ve anlaşılır bir şekilde konuşuyorsa, kendimle, ailemle ve yakın çevrem ile ilgili kolay sözcükleri anlayabilirim.</p>	<p>A2 seviyesi: Benimle ilgili konulara ilişkin anlatımları ve sıklığı yüksek bir söz dağarcığını anlayabilirim. Gazete ilanlarının, basit mesajların temel anlamını kavrayabilirim.</p>
<p>B1 seviyesi: Açık bir dil kullanıldığında ve iş, okul vb. bildik konular söz konusu olduğunda, temel öğeleri anlayabilirim. Yavaş ve tane tane konuşulduğu zaman, güncel olaylarla ilgili veya ilgimi çeken birçok radyo ve televizyon yayınına anlayabilirim.</p>	<p>B2 seviyesi: Oldukça uzun konferans ve söylevleri anlayabilirim. Güncel olaylarla ilgili televizyon yayınlarını ve haberleri büyük çoğunlukla anlayabilirim. Evrensel dillerdeki filmlerin birçoğunu büyük oranda anlayabilirim.</p>
<p>C1 seviyesi: Açık bir şekilde yapılandırılmamış ve geçiş yerlerinin üstü kapalı kalmış olsa bile uzun söylevleri anlayabilirim. Televizyon yayınlarını ve filmleri bir çaba göstermeden anlayabilirim.</p>	<p>C2 seviyesi: Medyada veya yüz yüze olması fark etmeksizin, tanıyacak zamanım olması koşuluyla, hızlı konuşulan bir şiveyi anlayabilirim.</p>

Belirtilen bu yeterliliklerin öğrenciye kazandırılabilmesi ve dinleme becerileriyle ilgili eksiklerinin giderilebilmesi için öğretmene büyük iş düşmektedir. Bu sebeple dinleme eğitimi veren öğretmenin iyi bir model olma sorumluluğu vardır (Doğan, 2007: 25). Öğretmenler, diğer dil becerilerine yoğunlaştıkları kadar dinleme becerisinin gelişmesi için de uğraşmalıdırlar (Gümüş Mattiussi, 20019:2). Çünkü yeni bir dil öğrenen kişinin cümle yapısını, vurgu ve tonlamaları doğru şekilde öğrenmesi için dinleme gereklidir. Ayrıca öğretmen, dinleme eğitimi verirken gerçek hayatla bağlantısı olan çalışmalar ve araç gereçleri kullanmalıdır. Bundan dolayı yabancılara Türkçe eğitimi verirken sadece ders kitaplarını kullanmak yerine farklı görsel-ışitsel kaynakları da kullanmak daha yerinde olacak ve görselliği kullanmak dinleme çalışmalarından daha yüksek verim elde etmeyi sağlayacaktır (Winn, 1998; akt. Doğan 2007: 26). Öğretmenin dinleme çalışmaları esnasında dikkat etmesi gereken diğer husus ise dinleme için bir amaç sağlamaktır (Doğan, 2007: 62). Öğrenci hangi sebeple dinleme yaptığını bilirse daha başarılı olacaktır.

Dinleme becerisi her ne kadar öğrenciler tarafından zor olarak kabul edilse de edinilmesi gereken en önemli beceridir. Başkan ve Ustabulut (2020), hedef dilin daha kolay öğrenilmesinin dinleme sayesinde mümkün olacağını söylemişlerdir. Bunun nedeni olarak da bir sözcüğün ancak işitildiği takdirde doğru bir şekilde telaffuz edilebileceği ve sözcüklerin işlevlerinin gerçek bağlamda çözülebileceğini göstermişlerdir. Bundan dolayı dinleme eğitiminde kullanılacak araç gereçler gerçek yaşamı yansıtmalıdır. Gerçek yaşamı yansıtan dinleme araç gereçleri öğrenciyi o dili anlamaya daha çok teşvik edecektir. Dinleme araç gereçlerinin görsel materyaller ile desteklenmesi ile öğrencinin dikkatini çeken bir durum söz konusu olacağından öğrenmeyi hızlandıracaktır. Çünkü uzun belleğe görsel ve işitsel olarak kaydedilen bilgiler daha kalıcı olmakta ve hatırlanma ihtimalleri artmaktadır (Duman, 2013: 4). İşcan ve Karagöz (2016), dinleme becerisinin gelişmesi için filmlerin önemli olduğunu söylemişler; öğrencinin, filmler sayesinde dilin günlük yaşamda nasıl kullanıldığını göreceğini, konuşma becerisini geliştireceğini, derse odaklanmasının artacağını ve günlük konuşma dilinde hedef dilin doğal konuşucular tarafından nasıl kullanıldığını görmesinin mümkün olacağını belirtmişlerdir.

Yabancılara Türkçe öğretiminin başında, öğrencilerin duydukları sesleri, vurguları ve tonlamaları tanımasını sağlamak gerekmektedir. Doğru bir dinleme eğitimi ile öğrencide oluşturulacak belli başlı davranışlar dil öğrenim sürecini çok daha etkili kılacaktır. Dinleme sayesinde öğrencide oluşturulması hedeflenen davranışlar şunlardır:

1. Duyduğu dilsel içeriğin hangi türde olduğunu tanıyıp anlatabilme
2. Duyduğu dilsel içeriğin başlığı, resmi veya başka ipuçlarından hareketle ne hakkında olduğunu anlayıp anlatabilme
3. Duyduğu dilsel yapılarda arasında vurgu ve tonlamaları tanıyabilme
4. Duyduğu dilsel içerikte geçen kişilerin düşüncelerini, tutum ve davranışlarını anlayıp anlatabilme
5. Duyduğu dilsel içerikte geçen olayın nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini oluş sırasına göre anlayıp anlatabilme
6. Duyduğu dilsel içerikte geçen sözcüksel yapıların türlerini, anlamlarını kestirebilme
7. Duyduğu dilsel içerik geçen sözdizimsel yapıların türlerini, anlamlarını kestirebilme

8. Duyduğu dilsel içeriği idrak ettikten sonra bu içerikle ilgili sözlü veya yazılı anlatımlar gerçekleştirebilme (Demirel, 2011).

Dinleme becerisi planlı bir süreç ile geliştirilir. Bu süreçte, dinleme öncesinde, dinleme esnasında ve dinleme sonrasında yapılması gerekenler bulunmaktadır:

Dinleme Öncesinde Yapılabilecek Etkinlikler

1. Dinletilecek içerik görsel nesnelere de yardımıyla tanıtılabilir.
2. Öğrencilere, dinletilecek içerikle ilgili ipuçları verilerek, onların içeriğin ne hakkında olduğunu tahmin etmeleri sağlanabilir.
3. Dinletilecek içerikte bulunan dil bilimsel yapılar öğretilir.
4. Öğrenciye dinletilecek içerikle ilgili soru sorulabilir.

Dinleme Esnasında Yapılabilecek Etkinlikler

1. Dinletilecek içerik, öğrencilere, sesli okuma veya sesli araçlar ile sunulabilir.
2. Öğrencilerde sözcüklerin telaffuzunu geliştirmek için tekrarlama yapılabilir.
3. Öğrencilerin dilsel yapıları anlamalarını sağlamaya yönelik dikkat çekilebilir.
4. Orta ve ileri düzey öğrencilerin dinleme sürecinde içerikle ilgili notlar almaları istenebilir (Demirel, 2011: 100).

Dinleme Sonrasında Yapılabilecek Etkinlikler

1. Öğrencilerin, dinletilen içerikle ilgili özet çıkarmaları ve içerikle ilgili sorulara cevap vermeleri istenebilir.
2. Giriş ve gelişme kısmı dinletilen içeriğin sonuç kısmı öğrencilere tamamlanabilir.
3. Öğrencilerin dinledikleri içeriği sahnelemeleri istenebilir.
4. Öğrencilerin dinledikleri içerikle ilgili resimleri sıraya sokmaları istenebilir.

5. Öğrencilerin dinledikleri içeriğe göre ellerindeki metinlerde boş bırakılan yerleri tamamlamaları istenebilir.
6. Öğrencilerin, dinledikleri içeriğe uygun bir başlık söylemeleri istenebilir (Demirel, 2011: 101).

Dinlemeyi Etkileyen Durumlar

Dinleme, uğraş gerektiren bilinçli bir süreç olmalıdır. Bu süreçte dinleyen kişinin işittiklerini anlamlandırabilmesi için, sesleri tam işitebilmesi, ses kaybının olmaması, düzenli ve sağlıklı bir işitme ortamının oluşturulması, iletilen mesajın anlaşılır ve net olması, göndericinin kullandığı dilin, alıcının düzeyine uygun olması gibi şartlar yerine getirilmelidir (Özbay, 2009: 52).

Dinlemenin gerçekleşmesi için öncelikle bir konuşmacı, dinleyici, konu ve dinleme etkinliğinin gerçekleştiği bir ortama ihtiyaç vardır. Dinleme etkinliğini verimli bir hâle getirmek için, bu unsurların uyumu önemlidir. Ancak dinleme sürecinin verimliliğini etkileyen bazı durumlar da söz konusudur. Bu durumlar konuşan kişiye, dinleyen kişiye ve ortama bağlı olarak değişebilir. Genel olarak dinlemeyi etkileyen durumlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Dinleyen kişinin konuşmacıya önem vermemesi
2. Dinleyen kişinin konuya ilgi duymaması
3. Dinleyen kişinin işitme problemi
4. Dinleyen kişinin bulunduğu ortama uyum sağlayamaması
5. Dinleyen kişinin daha önce yaşadığı sevinç, üzüntü, heyecan vb. duyguların etkisinden çıkamamış olması
6. Konuşmacının konuya hâkim olmaması
7. Konuşmacının jest ve mimikleri kullanmayarak dikkati üzerine çekememesi
8. Konuşmacının dikkat çeken bir kıyafet giymesi ve bunun neticesi olarak dinleyen kişinin konuya dikkat verememesi
9. Dinlemenin gerçekleştiği ortamdaki eşyaların fazla olması ve bunun neticesi olarak dikkatin dağılması
10. Dinlemenin gerçekleştiği ortamın kalabalık olması

11. Dinlemenin gerçekleştiği ortama dışarıdan çok fazla ses gelmesi

Bunlara ek olarak, öğrencilerin, kendilerinden kaynaklanan sorunlardan bahsedilebilir. Yabancı dil öğrencisi; hedef dilin gerçek seslerini yakalayamadığını ve hedef dildeki bütün kelimeleri anlamak zorunda olduğunu hissedebilir. Ayrıca doğal iletişim ortamında yapılan konuşmaların çok hızlı olduğunu ve bu nedenle anlayamayacağını düşünebilir. Bu ruh hâlindeki bir öğrencinin dinleme becerisine karşı korkusu olacağından sağlıklı bir dinleme becerisi gelişimi sağlanamayacaktır.

Çiftçi (2001), araştırmasında, dinlemeyi etkileyen sekiz faktörü ortaya koymuştur. Ortaya konan bu bilgileri, bazı uyarlamalarla, geniş bir şekilde sunmak yararlı olacaktır:

Fizyolojik faktörler: Dinleme etkinliği sırasında, alıcının sağlıklı bir şekilde işitmesi büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı alıcıda işitme problemi olmamalıdır. Öğrencilerin kulak muayenelerinin yapılması, dinleme becerisinin doğru tespitinde ve geliştirilmesinde yanlış uygulamaları ortadan kaldıracaktır. Öğrencilerin işitme yetilerinin öğretmen tarafından farkında olunması, daha iyi bir oturma şekli için önemlidir. Öğretmen, basit yöntemler uygulayarak öğrencilerin dinleme yeteneğini ölçmelidir. Bu sayede işitme sorunu olduğundan şüphelendiği öğrencilerin kontrolden geçmelerini sağlayabilir. Öğrencinin işitme probleminin farkına varılmazsa dinleme becerisinin geliştirilmesi mümkün olmayacaktır.

Fizikî faktörler: Dinlemenin gerçekleşmesi için öncelikle bir ortama ihtiyaç vardır. Bu ortam, sağlıklı iletişime engel olmamalıdır. Dinlemenin gerçekleşeceği ortamlarda akustiğe özen gösterilmeli, sesin dağılmamasına, yankılanmamasına, ortamın en uzak köşesine ulaşmasına ve yakındaki kişileri rahatsız etmemesine dikkat edilmelidir. Dinlemenin gerçekleştiği ortamın çok fazla kalabalık olması veya تنها olması sağlıklı bir dinleme etkinliği için uygun değildir. Oturma düzeni ve oturma malzemelerinin yapısı da dinleme ve anlama için önemli bir etkidir. Sandalyeler, masalar, kürsü, yan yana veya bağımsız oturma düzenleri dinlemeyi ve anlamayı etkileyen diğer nedenlerdendir. Tabure gibi rahatsızlık verici oturma malzemeleri kadar, fazla rahatlık hissi veren oturma malzemeleri de anlamaya engel olan faktörlerdendir. Ortamın düzeni de önemli bir faktördür. U tipi bir oturma şeklinin tercih edilmesi ile konuşmacı ve dinleyiciler yüz yüze gelecektir. Bu sayede anlama sağlıklı bir hâl alacaktır.

Psikolojik faktörler: Dinleyen kişinin, olumsuz ruh hâli, dinleyerek anlamadaki en önemli engeli oluşturmaktadır. Olumsuz ruh hâlinin kaynağı kişinin özel ilişki ve durumları olabileceği gibi konuşmacı, dinleme ortamı ve konu içeriği de olabilmektedir. Konuşmacının aşırıya kaçan olumsuz

tutum ve hareketleri, dinleyenlerde tepkilere yol açabilmektedir. Dinleme ortamının yanlış düzenlenmesi, ısı, ışık, ses gibi unsurların olumsuzluğu da dinleyicide kötü psikoloji oluşturmaktadır. Bu unsurlar dinleyicinin dikkatini dağıtabilmekte ve karamsarlık yaratabilmektedir. Konuların içerikleri de dinleyen kişinin psikolojisi açısından son derece büyük önem arz etmektedir. Dinleyicileri motive etmek için her zaman ilgi ve algılama seviyeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Dinleme için hazırlanan metnin, hedef kitlenin algılama düzeyinin üzerinde olmaması da önemlidir.

Zihinsel faktörler: Dinleme, canlı bir faaliyettir. Yargılama, karşılaştırma, çözümlenme ve yorumlama, dinleme boyunca sürekli değişerek gerçekleşmektedir. Konuyu, akışı içerisinde, birikimler eşliğinde takip etmek yoğun bir zihin trafiği gerektirmektedir. Aktif birikim ve pasif birikimin birlikte geliştirilmesi iyi bir dinlemenin temel şartlarından biridir. Dinleme, yoğun bir zihin faaliyetini gerektirmektedir. Bu nedenle daha iyi bir dinleme için mutlaka gelişmiş bir kelime hazinesini gereklidir. Dinlemenin zihinsel tarafı, tartışma gibi, hızlı gerçekleşen ve hızlı kavrayıp düşünmeye dayanan iletişim türlerinde ön plana çıkmaktadır.

Sosyal faktörler: Dinlemede sosyal zihniyet, toplumun gelenek ve görenekleri, yaygın sosyal eğitim anlayışları önemli rol oynamaktadır. Dinleme kavramını sosyal yönüyle değerlendirirken konuşma kavramıyla olan ilişkisini es geçmemek gerekmektedir. Çünkü dinleme tıpkı konuşma gibi, bireyin sosyalleşme sürecine, kendisine doğru bir sosyal çevre yaratmasına ve konuşmasının taşıdığı mesajları dinleyenlere daha iyi bir şekilde aktarmasına yardımcı olmaktadır.

Öğretmen faktörü: Öğretmenin veya konuşmacının tutum ve davranışları, dinleyenlerde bıraktığı intiba bakımından dinlemeyi etkilemektedir. Sürekli düz anlatım yöntemini kullanan bir öğretmen, öğrencilerini pasif dinlemeye yönlendirmektedir. Öğrencinin dinleme sürecinde pasif değil aktif olması önemlidir. Aktif dinleme için tartışma, gösterip uygulatma, soru-cevap yöntem ve teknikleri daha uygundur. Öğretmenin bu yöntem ve teknikleri gerçekleştirmekteki becerisi ise dinlemeyi etkileyen bir diğer unsurdur. Bunun hâricinde öğretmenin kıyafetinin dikkat çekiyor olması öğrencinin konuya odaklanmasına engel olacağından kıyafete önem gösterilmelidir. Öğretmen, bilgi ve becerisiyle olumlu yönde güdüleyebilmeli; dikkat çekebilmeli, ilgi toplayabilmeli ve dinleme yoğunluklarını ölçebilmelidir.

Konuşmacı Faktörü: Bir konuşmacının başarılı olabilmesi için sesini jest ve mimiklerini iyi kullanabilmesi, içerik bakımından gelişmiş olması gerekmektedir. Bu üç unsurdan başka doğru bir

sosyal ve psikolojik süreç yaşmalıdır. Konuşmacı, dinleyenlerle yeterli ve doğru bir diyalog kuramazsa başarısız olur. Bu başarısızlık etkili bir dinlemenin gerçekleşmediğini göstermektedir. Konuşmacı, heyecanını kontrol edemezse, sesini ve bedenini iletmek istediği mesajlara uygun şekilde kullanamaz. Böylece konuşma içeriğinin akışı bozulmakta, bu da çoğu zaman konuşmacının kusurları üzerinde yoğunlaşan dinleyicilerin dikkatini dağıtmakta, başka unsurlara yönlendirmektedir. Heyecanını kontrol etmekle beraber beden dilini gerektiği şekilde kullanamayan konuşmacı, sözlü iletişimin canlılığından yararlanamamakta ve dinleyenlerin dikkatini çekme hususunda başarısız olmaktadır. Eğer dinleme faaliyeti görüntülü ve sesli bir dinleme aracı vasıtasıyla gerçekleşiyorsa bu araçların sesi ve görüntüsü kaliteli olmalıdır. Kaynak aracın eksiklikleri de konuşmacının yanlış davranışları gibi dinlemeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Hem konuşmacının hem de dinleme aracının, dinleme olayının önemli bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

Konu Faktörü: Dinleyicilerin ilgi alanına girmeyen, seviyelerine uygun olmayan, anahtar kelime ve kavramları yeterince bilinmeyen konular, iyi bir dinleme materyali değildir. Bu şekildeki konular, mecburi ve görev gereği bir dinleme faaliyeti ise sahte dikkate neden olmaktadır. Amaçsız ve serbest bir dinleme faaliyeti ise dikkatin başka gereksiz unsurlara yönelmesine veya dinleyenlerin dağılmasına sebep olmaktadır. Dinleme etkinliği için materyal hazırlarken konuların öğrencilerin ilgileri ve gelişim dönemleri hesaba katılarak belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenciler, dinleme esnasında sıkılmamalı ve ilgiyle takip etmelidirler. Bunun sağlanmaması durumunda fizikî, fizyolojik ve tüm diğer unsurlar uygun olsa da sağlıklı bir dinleme gerçekleşmemektedir. Konu öğrenciye ne kadar yakın olursa, dinleme becerisinin gelişimi de o derece kolay olacağından öğrencilerin ilgi alanlarına ve gerçek hayata uygun konuların seçilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sonuç

Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisi, en zor gelişen beceridir. Bunun nedeni olarak Türkçeyi öğrenen bireylerin, dilin ses ve cümle yapılarını bilmemeleri ve günlük yaşamlarında karşılaştıkları iletişimlerde farklı sözcüksel yapılara maruz kalmaları gösterilebilir. Bunlardan başka bireyin gerçek hayatta karşılaştığı dilde farklı ağız özellikleri de bulunabilir. Bunlar dil becerisinin gelişimini zorlaştırmaktadır. Fakat diğer beceriler gibi dinleme becerisi de etkili ve doğru bir eğitim süreci ile birlikte gelişebilir.

Dil becerisini kazanma sürecinin etkili olması için kullanılan araç gereçler büyük bir önem arz etmektedir. Araç gereçler öğrenciyi gerçek hayata hazırlar nitelikte olmalıdır. Öğrencinin gerçek hayatında karşılaşabileceği ortam ve iletişimler bu araç gereçlerin özünü oluşturmaktadır. Ayrıca görsel unsurlarla desteklenen araç gereçler öğrencinin dikkatini arttıracaktır. Bu durum, öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca dinleme becerisinin kazandırılmasında rol model olan öğretmenlerin jest ve mimiklerini kullanmaları da aynı sonucu verecektir. Dinleme becerisinin gelişmesi için gerekli olan bir diğer husus ise sosyal çevredir. Sosyal çevre ile iç içe olan öğrenci farklı cümle cevaplarını öğrenecek ve dilin çeşitli şekilleriyle karşılaşacaktır. Öğrencinin bu farklılıklarla daha önce karşılaşmış olması ilerleyen zamanlarda zorlanmamasını sağlayacaktır. Bu nedenle öğrenci, sosyal ortamlarda daha fazla bulunmalıdır.

Dinleme becerisini kazandırmak için planlı bir şekilde hareket etmek doğru olacaktır. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretecek kişilerin bu alana hâkim olmaları gerekmektedir. Dinleme becerisi, yabancı dilin öğretiminin temelinde yer alan bir beceridir. Bu nedenle dili öğrenen kişilerin öncelikle kelimelerin nasıl telaffuz edilmesi gerektiğini, vurgu ve tonlamaları öğrenmeleri dinleme becerisinin gelişmesini sağlayacaktır. Dinleme becerisinin kazanılması diğer dil becerilerini de etkileyeceğinden dil öğrenim süreci hızlanacaktır.

Dinleme becerisinin kazanımı bir eğitim süreci sonunda oluşmaktadır. Bu eğitim sürecinin verimliliğini arttırmak için dinleme eğitimini etkileyen unsurların iyi bilinmesi gerekmektedir. Eğitici, bu unsurların farkında olursa, öğrenciler için en uygun eğitim ortamını, materyalleri ve etkinlikleri kullanacaktır. Dolayısıyla öğrenci hem hızlı hem de sağlıklı bir şekilde dinleme becerisini kazanacaktır.

KAYNAKÇA

- Barın, M. (2002). Yabancı Dil Öğretiminde Dinleme Becerisinin Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (28-29), 17-22.
- Başkan, A., Ustabulut, M. Y. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde anlama becerileri (dinleme ve okuma). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 39-55.
- Council of Europe (2020), Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume, Council of Europe Publishing, Strasbourg, www.coe.int/lang-cefr.
- Çelik, F. (2019). Yabancılar Türkçe öğretiminde konuşma becerisini. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 32-41.
- Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinleme eğitimini etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 165-177.
- Doğan, Y. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki dil becerisi olarak dinlemeyi geliştirme çabaları*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Y. (2010). Dinleme becerisini geliştirmede etkinliklerden yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 263-274.
- Duman, G. B. (2013). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde materyal geliştirme ve materyallerin etkin kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 1-8.
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılar Türkçe öğretimi*, Grafiker Yayınları.
- Epçaçan, C. (2013). Temel dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 331-352.
- Erdal, K. (2018). Yabancılar Türkçeyi öğretirken Türkiye'yi öğretmek: Ulutömer örneği, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (Özel sayı), 81-94.
- Ergin, A. (2008). *Eğitimde etkili iletişim*, Anı.
- Ergin, A. ve Birol, C. (2000). *Eğitimde iletişim*. Anı.
- Göz, K., Dökmeci, H., Güler, A. & Özer, M. Ş. (Ed.). (2020). *Ak Başat Türkçe A1 – A2*. Karaman,

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yayınları.

İşcan, A., Karagöz, B. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisi kazandırmada filmlerin önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1265-1278.

Kaya, M. F. (2014). Dinleme türleri ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması, dil geçerliği ve faktör yapısının belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 321-340

Maden, S. ve Durukan, E. (2011). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme stillerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 101-112.

Özbay, M. (2005). *Bir dil becerisi olarak dinleme eğitimi*, Ankara: Akçağ.

Topçuoğlu Ünal, F. ve Özer, F. (2014). Türkçe öğretiminde dinleme becerisi ile ilgili kaynakça çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 203-218.